

TÜRÜK
Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
2016 Yıl:4, Sayı:7
Sayfa:203-219

ISSN: 2147-8872

YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRENEN İRANLILARA BİRDEN FAZLA (ÇOK) ÇATILI FİİLERİN ÖĞRETİMİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Fahri Temizyürek*
Umut Başar**
Emrah Boylu***

ÖZET

Günümüzde sadece Türkiye’de değil dünyanın pek çok ülkesinde de çeşitli kurum ve kuruluşlar vasıtasıyla yabancı dil olarak Türkçe öğretimi yapılmaktadır. Türkçenin yabancı dil olarak rağbet gördüğü bölgelerden biri Ortadoğu olup şüphesiz bu bölgede, Türk diline ilginin en yüksek olduğu ülke ise İran’dır. Komşuluk ilişkilerimizin oldukça gelişmiş olduğu İran’da, uzun yıllardan beri çeşitli müesseseler eliyle Türkiye Türkçesi öğretimi yapılmakta olup her yıl binlerle ifade edilebilecek sayıda İranlı Türkçe öğrenmektedir. 2015 Aralık-2016 Mart döneminde sadece Yunus Emre Enstitüsü Tahran Türk Kültür Merkezinde 530 kişi Türkçe öğrenmiştir. Bu kurumun 5 yılda yaklaşık 5000 kişiye Türkçe öğrettiği göz önüne alındığında Türkçeye olan ilgi anlaşılabilir. Her ne kadar Türkçe-Farsça tarihî süreç içerisinde birbirini kelime, cümle, deyim, atasözü ve dil bilgisi bakımından etkilemiş olsa da Ural-Altay dil ailesine mensup Türkçe ile Hint-Avrupa dil ailesine mensup Farsça arasında özellikle dil bilgisel açıdan büyük farklılık bulunmaktadır. Bu çerçevede, yabancı dil olarak Türkiye Türkçesi öğrenen İranlıların dil bilgisi öğrenirken güçlük çektiği alanlardan biri Türkçedeki “Fiil Çatısı” konusudur. İlave olarak birçok çatı ekini almış (oku-t-tur-ul-mak) bir fiilin manasının, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen İranlı bir hedef kitle tarafından anlaşılması oldukça zor olmakta ve çoğu zaman İranlı hedef kitle birden çok çatılı fiilleri kullanamamaktadır. Hedef kitle tarafından yapılması muhtemel hataların önceden bilinmesi öğreticinin tedbir almasını ve öğretim sürecini daha iyi planlamasını sağlayacaktır. Bu

*Doç. Dr.. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, fahri@gazi.edu.tr

**Okt.. Yunus Emre Enstitüsü, Tahran, umutbasar_35@hotmail.com

***Öğr. Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Öğretim Elemanı, emrahboylyu@aydin.edu.tr

bağlamda, yapılan bu çalışmada yabancı dil olarak Türkçe öğrenen İranlılara birden fazla (çok) çatılı fiillerin öğretiminde yaşanan sorunlar ve sebepleri ele alınmış, bu sorunları aşmak adına çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi, İran, Fiilde Birleşik Çatı, Problemler

**THE PROBLEMS EMERGE WHILE TEACHING MULTIPLE
GRAMMATICAL VOICE CONJUGATIONS TO IRANIANS WHO STUDY
TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE**

ABSTRACT

As known, today Turkish is taught as a foreign language via various institutions not only in Turkey but also all over the world. One of the regions which Turkish is popular as a foreign language is the Middle East, and the country in which the people are the most interested in Turkish in this region is definitely Iran. In Iran with whom Turkey's neighborhood relations are quite advanced, Turkey Turkish is taught in our historical neighbor Iran via various institutions for many years, and thousands of Iranians study Turkish every year. Between 2015 December and 2016 March 530 people learned Turkish in Yunus Emre Institute Tahran Turkish Cultural Centre. Considering that this institute has taught Turkish to 5000 people in 5 years, interest to Turkish language can be understood. Despite the fact that Turkish and Persian interacted each other throughout history in terms of vocabulary, syntax, expressions, proverbs and also grammatically, Turkish belonging Ural-Altay and Persian belonging Indo-European language family widely differs each other grammatically. In this sense, one of the problems which Iranians who study Turkish encounter is "Grammatical Voice Conjugations". Furthermore, verbs with multiple voice suffixes (oku-t-tur-ul-mak) is very hardly comprehended by Iranian target groups and usually they cannot put them into practice. Predicting possible mistakes of target groups will enable the instructor to take measures and to plan the instruction process efficiently. In this sense, this study covers the problems and their causes while teaching multiple voice conjugations to Iranians who study Turkish as a foreign language, and proposals to solve these problems are presented.

Keywords: Teaching Turkish as a foreign Language, Iran, Unified roof acts, Problems

GİRİŞ

Türk dili, dünya tarihinin en eski dillerinden biri ve "Altay dillerinin gerek yayılma gerekse konuşur sayısı bakımından en büyük dilidir. En eski yazılı belgeleri VII. yüzyıla kadar inebilen Türk dili, bugün 10.955.840 alanda, yaklaşık 200 milyon kişi tarafından

konuşulmaktadır” (Akar, 2005: 36). Günümüzde Türk dili Moğolistan’dan Avrupa’ya Çin’den Avrasya’ya Anadolu’dan İran’a kadar çok geniş bir coğrafyaya yayılmış durumdadır.

Dünyanın kadim dillerinden biri olan Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin ne zaman beri süregeldiğini tam olarak bilmemiz mümkün olmasa da, “yabancılar Türkçe öğretiminin tarihi, Türklerin tarih sahnesine çıkışı ile başlatılabilir. Hunlar zamanında Çinli gelinler, Uygurlar döneminde Moğol devlet adamları Türkçe öğrenme ihtiyacı hissetmiş olmalıdırlar” (Zorbaz, 2013: 159). Ancak bu dönemlerle ilgili olarak elimizde yeterli kaynak mevcut değildir.

Kâşgarlı Mahmûd’un kaleme almış olduğu *Divânü Lugati’t-Türk* isimli eser birçok araştırmacı tarafından yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin doğuşu olarak kabul edilmiştir. Hiç kuşkusuz söz konusu eser, gerek ana dili olarak Türkçe öğretiminde gerekse yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde büyük öneme sahiptir. Özbay vd. (2013: 4) bu konuyla ilgili aşağıdaki bilgileri vermektedir:

“Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi Kâşgarlı Mahmûd’un 1072-1074 yılları arasında yazmış olduğu, Türkçede yer alan sözcüklerin Arapça olarak açıklandığı iki dilli bir sözlük örneği olan *Divânü Lugati’t-Türk* ile başlamıştır. Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla hazırlanan ve Türk sözlükçülük tarihini başlatan *Divânü Lugati’t-Türk*, Türklerin o döneme ait kültürel özellikleri hakkında da bilgi vermekte ve yabancılar Türkçenin öğretiminde dilin kültür boyutundan da yararlanmaktadır.”

Gerçekten de, Kâşgarlı’nın bu eseri yabancı dil olarak Türkçe öğretimine iyi bir örnek sayılabilir. Yazarın dil öğretimi konusunda oldukça başarılı bir yöntem izlemiş olduğunu Akyüz (2009: 38)’de kaydetmektedir. *Divânü Lugati’t-Türk*’te dil bilgisi açıklamalarından atasözlerine, dörtlüklerden kelimelere, folklorik bilgilerden örnek cümlelere kadar günümüzde de yabancı dil öğretiminde kullanılan birçok tekniğin bir arada bulunuyor olması göze çarpmaktadır.

Kâşgarlı Mahmûd’dan bir süre sonra Kıpçak döneminde yabancılar Türkçe öğretiminin yeniden hız kazandığını belirtmek mümkündür. “Belirli bir sistematığe dayanan, nitelikli Türkçe öğretimi kitapları bu dönemde hazırlanmıştır. Memluk Devleti’nin yönetici ve ordu kesimi Türk olduğu için Türkçeye ve Türkçenin öğretimine oldukça fazla önem verilmiştir. Bu dönemde Türkçeye olan ilginin artması Arapların da Türkçeyi öğrenmelerini sağlamıştır” (Biçer, 2012: 116). *Kitâbü’l-idrâk li-Lisâni’l-Etrâk, El-Kâvânîni’l-Küllîye li-Zabti’l-Lügati’t-Türkiyye, KitâbüBulgâtü’l-Müşâk fi Lügati’t Türk ve’l-Kıfçak, Kitâb-ı Mecmû-u Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugâlî ve Codex Cumanicus* bu dönemin önde gelen Türkçe öğretim kitapları arasındadır.

Akabinde gerek Çağatay döneminde gerekse Selçuklu döneminde kısmî de olsa yabancılar Türkçe öğretimine yönelik etkinlikler görmek mümkündür. “Osmanlı Devleti zamanında da yabancılar Türkçe okuma-yazma öğretimi çalışmalarına rastlamaktayız” (Barın, 2010: 124). Ancak Yabancılar Türkçe öğretiminin Tanzimat döneminden sonra yeni bir aşamaya girdiği iddia edilebilir. 1874 yılında Osmanlı Devleti’nde yaşayan Rumlara Türkçe okuma öğretmek amacıyla Kostantinidi tarafından yazılan *Elifbâ-i Osmanî* (Şahbaz, 2005: 82)

ve hemen akabinde 1892 yılında Selim Gürcü tarafından kaleme alınan *Ecnebilere Mahsus Elifbâ-yı Osmanî* (Barın: 2010), söz konusu dönemdeki yabancılara Türkçe öğretimine yönelik çalışmalar olarak belirtilebilir.

Cumhuriyet döneminden sonra yabancılara Türkçe öğretim faaliyetlerinin hem hızlandığı hem de daha nitelikli bir şekilde icra edilmeye başlandığı dikkati çekmektedir. 1984 yılında Ankara Üniversitesi bünyesinde kurulan “Türkçe Öğretim Merkezi” ile bu zemindeki çalışmalar farklı bir boyut kazanmıştır. Günümüzde ise, Türkçe yabancı dil olarak hem Türkiye’de hem de yurt dışında öğretilmektedir. Türkçe öğretimi, yurt içinde üniversitelere ait dil öğretim birimleri, özel kurslar, resmî kurumlar ve enstitüler eliyle yurt dışında ise Türk kültür merkezleri, Türkoloji bölümleri ve özel dil kursları vasıtasıyla yürütülmektedir.

Son yirmi yılda, “Türkiye’nin giderek artan uluslararası konumu ve gücünden dolayı, Türkiye’yi, Türkleri, dolayısıyla Türk kültürünü tanımak ve Türklerle daha etkili iletişim kurabilmek için gerek yurt içinde ve gerek yurt dışında Türkçe öğrenmek isteyenlerin sayısı hızla artmaktadır” (İşcan, 2011: 35). Bu bağlamda, “yabancılara Türkçe öğretimi gün geçtikçe önemini arttırmakta ve bu alanda akademik çalışmalar büyük bir ivme kazanmaktadır. Ayrıca, yabancıların Türkçeyi akademik, siyasî, ticarî, turistik vb. ihtiyaçlardan ötürü öğrenmek istemeleri de dikkatleri Türkçe öğretimi üzerine yoğunlaştırmaktadır” (Göçer vd. ,2012: 74).

Yabancıların Türkçeye olan bu yönelişiyle beraber, Türkçenin bilimsel ölçütlere uygun ve daha etkili, pratik, hızlı öğretilmesi meselesi de gündeme gelmektedir. Bu doğrultuda, yurt içinde ve yurt dışında Türkçe öğretim çalışmaları yürüten kişilerin Türkçe öğrenen hedef kitlenin öğretim sırasında karşılaştıkları zorlukları belirlemeleri Türkçe öğretiminin niteliğini arttıracaktır. Bu sebeple, “yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin yaptıkları hataların önceden bilinmesi ve bunların ‘Farslar, Araplar, İngilizler, Japonlar, Almanlar, Kazaklar’ gibi çeşitli sınıflandırılmalara tabî tutulması, hiç şüphesiz Türkçe öğretimini daha etkin kılacak ve ders kitaplarının hazırlanmasında, öğretmen yetiştirmede yol gösterici olacaktır” (Boylu, 2014: 337). Ortaya konmuş olan bu araştırmalar eğitimcilerin, öğretim sürecini daha iyi planlamalarını ve yönetmelerini sağlayacaktır. Hedef kitlenin yapabileceği olası hatalardan veya ana dilinden kaynaklı ket vurmalarından haberdar olup bu temelde tedbirler almak öğretimin kalitesini artırmakla birlikte eğitimcinin işini de kolaylaştıracaktır.

1. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dil Bilgisi Öğretiminin Yeri

Dil bilgisini (gramer), “bir dilin ses, biçim ve cümle yapımını inceleyip kurallarını tespit eden bilim” (TDK: 2009: 529) şeklinde tanımlamak mümkündür. Korkmaz’ın (1992: 73) ise bu terimi: “Çeşitli düzeydeki okullarda, Türkçenin ses, şekil ve cümle yapısı ile cümlenin öğeleri arasındaki anlam ilişkilerini öğreten bilgi dalı; bu bilgileri veren dersin ve kitapların adı” şeklinde tanımladığı görülmektedir. Ergin (1980: 34) tarafından ise daha geniş bir tanımlama yapılarak dil bilgisi hakkında aşağıdaki bilgiler verilmektedir: “Dil bilgisi, bir dili bütün cepheleriyle inceleyen bilgi koludur, dil bilgisi’nin dilin seslerini inceleyen kısmına ses bilgisi (fonetik), kelime ve şekillerin yapısını inceleyen kısmına şekil bilgisi (morfoloji), kelime ve şekillerin menşeyini araştıran kısmına menşe bilgisi yahut türeme bilgisi (etimoloji),

kelime ve şekillerin mânâları üzerinde duran kısma mânâ bilgisi (semantik), kelime ve şekillerin birbirleri ile olan münasebetlerini ve cümleleri inceleyen kısma cümle bilgisi (sentaks) adı verilir.”

Yukarıdaki tanımlardan anlaşılacağı üzere, dil bilgisi (gramer) bir dili çeşitli yönlerden inceleyerek dile ait kuralları ortaya koymaya çalışan disiplinin adıdır. “Dil bilgisi, bir dilin kullanımını yöneten kurallar bütünüdür. Dil bilgisi kuralcıdır dile kurallar bütünüyle bakar” (Demir ve Barın, 2006: 18). Bir dile ait kurallar şemasının oluşturulması, bu bilim dalının ana işlevlerinden bir tanesidir. Dildeki sesler, kelimeler, cümleler ve bu unsurların birbirleriyle olan ilişkileri ve şekil özellikleri dil bilgisinin temel malzemesini oluşturmaktadır.

Uzun yıllardan beri akademik camia içerisinde gerek ana dili eğitiminde gerekse yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde dil bilgisi öğretiminin kapsamı, niteliği, metodu ve gerekliliği tartışma konusu olmuştur. Bu konuda bazen birbirine taban tabana zıt fikirlerin ileri sürüldüğüne şahit olunmaktadır. Ancak özellikle yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde, dil bilgisi öğretiminin yadsınamayacak bir öğrenme alanı olduğu söylenebilir. Bu görüşten hareketle, yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde dil bilgisi öğretiminin yeri, öğretim şekli ve yöntemi üzerinde tartışmak yerinde olacaktır.

Bazı araştırmacılar tarafından, dil bilgisi öğretiminin doğrudan dört temel dil becerisinin gelişimine katkı sağlamayacağı bu sebeple genelde yabancı dil öğretiminde özelde ise yabancılara Türkçe öğretiminde, dil bilgisi öğretiminden arındırılmış bir metodun izlenmesi gerektiği zaman zaman iddia edilmektedir. Ancak yabancı dil öğrenen hedef kitlenin özellikle anlatma (konuşma-yazma) becerilerini etkili kullanabilmesi açısından dil bilgisi öğrenme alanının önemini görmezlikten gelmek mümkün değildir. Dil bilgisi öğretiminin, temel dil becerilerinin doğru ve etkili bir şekilde kullanılmasında büyük fayda sağladığını iddia etmek mümkündür. Dil bilgisi öğretiminin önemi ve gerekliliği de bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Ana dili eğitiminde, dil bilgisi öğretiminin yerini Özbay (2009: 139) “Dil bilgisi doğru düşünme, doğru konuşma ve yazmaya yardımcı bir çalışma alanıdır. Dil bilgisi öğretimiyle öğrenciler dilin imkânlarını, sınırlarını ve gücünü ortaya çıkarırlar. Ana dili öğretiminde amaçlara anlama ve anlatma etkinlikleriyle ulaşılırken bu etkinlikler yazım, noktalama ve dil bilgisi çalışmalarıyla beslenir, bütünleşir” sözleriyle açıklığa kavuşturmuştur. Ana dili eğitime yönelik sarf edilen bu düşüncelerin yabancı dil öğretiminde önemli bir noktaya kadar geçerli olduğu vurgulanabilir. Ana dili öğretimiyle yabancı dil öğretimi arasında yöntem farklılığı bulunmasına rağmen, yabancı dil öğrenen hedef kitle, doğru konuşmak, doğru yazmak, okuduğu metinleri doğru bir şekilde anlamak ve dinledikleri/izlediklerini doğru bir şekilde kavrayabilmek için dil bilgisine ihtiyaç duymaktadır. Nitekim “Temel dil becerilerinin de dil bilgisi kurallarına uygun olması zorunluluğu, dil bilgisi öğretimi merkezî bir konuma yerleştirmektedir” (Aytaş ve Çeçen, 2010: 78).

Bilindiği üzere dil becerileri bir bütün olarak ele alınmalıdır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde de temel dil becerilerinin birbirleriyle ilişkili bir biçimde üzerinde durulmalıdır. Her ne kadar, dil bilgisi doğrudan dört temel dil becerisinden sayılmasa da, dil bilgisinin bu becerilerle ilişki içinde olan ve bu becerileri geliştirmede önemli bir basamağı teşkil eden bir

öğrenme alanı olduğu unutulmamalıdır. Bu sebeple de, dil bilgisi öğretimi temel dil becerilerinden ayrı olarak düşünmemek yerinde bir tutum olmayacaktır. Dil bilgisi öğretimi temel dil becerileri ile iç içe ve bu becerileri geliştirmeye yönelik etkinliklere yerleştirilmiş bir vaziyette, tamamlayıcı unsur olarak hedef kitleye verilmelidir.

Ana dili eğitiminde dil bilgisi öğretiminin gerekliliği ile yabancı dil öğretiminde, dil bilgisi öğretiminin gerekliliği, hiç kuşkusuz birbirinden ayrılmaktadır. Bir dili edinen birey, dil bilgisi öğretimi sürecinde, gramer yapılarını ve kurallarını fark edecek iken bir yabancı ise karşı karşıya kaldığı kuralları öğrenmek ve çoğu zaman ezberlemek durumunda kalacaktır. Söz konusu durumu Barın (1994: 54): “İnsan anadilini öğrenirken dil bilgisine ihtiyaç duymaz. Uzun bir zaman içinde ezber, tekrar ve benzetme yoluyla dil öğrenilir. Yabancılara Türkçe öğretmek için ise, dil bilgisine ihtiyaç vardır. Çünkü öğrenciler anadilleri dışında bir dil öğrenmektedirler. Ve öğrendikleri dili kendi anadilleriyle devamlı karşılaştırmaktadırlar” şeklinde ifade ederek, yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde dil bilgisi öğretiminin lüzumuna işaret etmektedir.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi sürecinde, Türkçeye ait bir dil bilgisi yapısı verilmeden önce yapının çeşitli örneklerle hedef kitleye sezdirilmeye çalışılması dil bilgisi öğretiminin ilk basamağını teşkil edecektir. Ancak sezdirme metodunun da kendine has bir takım zorlukları barındırdığı belirtilebilir. Özellikle türdeş olmayan öğretim ortamlarında farklı amaçlarla Türkçe öğrenen ve farklı sosyal gruplardan gelen bir kitlenin sezme kabiliyetinin aynı düzeyde olması beklenemez. Ardından hedef kitleye öğretilen yapı hakkında gerekli açıklamalar yapılarak öğretilen yapıyı içeren cümle, paragraf veya metin düzeyinde bolca örnek verilmelidir. Örneklerin günlük hayattan veya doğal durumlardan seçilmesi kavramayı kolaylaştırabilir. Sonrasında hedef kitleden beklenen, dil bilgisi kuralını beceriye dönüştürmesi yani okuduğu/dinlediği metinlerde geçen yeni öğrendiği yapıya ilişkin cümleleri anlaması ya da bu yapıyı yazma-konuşma çalışmalarında kullanabilmesidir.

Dil bilgisi öğretiminin bir amaç değil, dört temel dil becerisinin etkili kullanılmasında önemli bir araç olduğunu dikkatten kaçırmamak yararlı olacaktır. Nitekim yeteri kadar gramer bilgisine sahip olmayan bir yabancı için hedef dilde kusursuz bir yazılı anlatım örneği ortaya koyması veya okuduğu/dinlediği metni eksiksiz anlaması oldukça güç bir durumdur.

2. İranlılara Birden Fazla (Çok) Çatılı Fiillerin Öğretimi

Türkçede, çatı “fiil kök veya gövdesinin sözlük anlamında herhangi bir değişikliğe uğramadan fiilden fiil yapan belirli bazı eklerle genişletilerek özne ve nesne ile olan bağlantısında uğradığı durum değişikliği; fiilin anlam değişikliği göstermeyen, ancak özne ve nesneye hükmeden şekil değişikliği” (Korkmaz, 1992: 61) şeklinde tanımlanmaktadır. Daha sade bir tanımla çatıyı, “eylemlerin nesnelere, öznelerine göre özellikleri” (Gencan, 1979: 329) diye tarif edebiliriz. Türk dilinde çatı kavramı fiilin nesne alıp almamasına göre geçişli ve geçişsiz olmak üzere ikiye, öznenin cümle içerisindeki durumuna göre ise etken, edilgen, dönüşlü ve işteş olmak üzere dört başlığa ayrılmaktadır. Türkçede, bir fiilde çatı değişikliği fiil kök veya gövdesine çeşitli fiilden fiil türetme eklerinin izafe edilmesiyle sağlanmaktadır.

Türkçede, dil bilgisi kitaplarında müstakil bir başlık altında yer almayıp açıklanmamasına rağmen birkaç çatı ekinin peş peşe fiil köküne bağlanabildiği görülmektedir. “Yaptırılmak, tanıştırmak, görüştürülmek, soruşturulmak, dövdür(t)ülmek, getirilmek, başlanılmak, sonlandırılmak, okutturulmak, konuşturulmak, korkutulmak, sevindirilmek, yedirilmek, pişirtilmek, yıkattırılmak, öldürülmek, yazdırılmak vb.” yüzlerce fiil bu duruma örnek gösterilebilir. İki tane ettirgen ekinin üst üste gelmesiyle (dövdür-t-mek, vurdur-t-mak, uyu-t-tur-mak vb.) elde edilen “katmerli ettirgen” çatıya gramerlerde rastlansa da, çok çatılı fiillerin yeteri kadar işlenmiyor oluşu dikkat çekici bir durumdur.

Hengirmen’e (2006:215) göre: “Bazen eylemler birden çok çatı eki alır. Bu eylemlere çok çatılı eylemler denir. Çok çatılı eylemlerde her çatı eki ayrı ayrı kendi görevini yapar.” “Çatı eklerinin üst üste kullanılabilmesi, Türk dilinin ifade gücünü ekler marifetiyle arttırmasına çok güzel bir örnektir. Fiil kökleri (veya tabanı) üzerine gelen her bir çatı eki, o kökü (veya tabanı) iki şekilde etkilemektedir. Çatı ekini almış fiil, ya pekiştirilmiştir ya da özne veya nesnesini değiştirmiştir” (Gülsevin, 1998: 126). Bu doğrultuda Korkmaz da (2007: 312) çatı eklerinin üst üste gelebilmesi durumunun gramerlerimizde yer almayan ancak üzerinde durulması gereken bir husus olduğunu belirterek aşağıdaki bilgileri kaydetmektedir: “Çatı ekleri üst üste gelebilir. Türkçenin böyle bir şekillenmeye imkân vermesi dilin anlatım gücünü arttırmakta, cümledeki özne ve nesne değişmelerine imkân sağlamaktadır. Ne var ki, çatı eklerinin üst üste gelmesi, gelişigüzel değildir. Dil mantığı ile ilgili bazı ölçütlere bağlıdır. Nitekim -^ol- edilgenlik ekinin sonra -^on- dönüşlülük ve -^oş- işteşlik ekinin sonra da -^on- dönüşlülük ekinin getirilememesi böyle bir mantığın gereğidir.”

Konig (1983: 125) tarafından yapılan bir araştırmada, işteş çatıların olası birleşimleri; “1. Dönüslü + İşteş: (çok az) daya-n-ış, 2. Dönüslü + Ettirgen: geç-in-dir, 3. Ettirgen + Ettirgen: bit-ir-t-tir, 4. Dönüslü + Edilgen: giy-in-il, 5. Edilgen + Edilgen: ye-n-il, 6. İşteş + Ettirgen + Edilgen: tan-ış-tır-ıl ve son olarak 6. Dönüslü + Ettirgen + Edilgen: kalk-ın-dır-ıl” şeklinde yedi başlıkta örneklendirmiştir. Yukarıdaki tasniften en fazla üç çatı ekinin üst üste gelebileceği görülmektedir. Ancak Gülsevin(1993) tarafından yapılan “Çatı Ekleri Üzerinde Kullanılabilen Ekler” isimli araştırmada ise “üst üste beş çatı ekinin” bir fiil köküne gelebileceğini örneklendirilmektedir.

2.1. Fiil Çatıları Bakımından Türkçe ve Farsçanın Karşılaştırılması

İranlı hedef kitleye dil bilgisi öğretimi esnasında şüphesiz en önemli güçlük fiiller konusunda ortaya çıkmaktadır. Farsçanın fiiller ve fiil eksenli konular (fiil kipleri, fiilde çatı, birleşik zamanlar, ekfiil ve fiilimsiler) bakımından Türkçeye nazaran zayıf bir dil olduğunu belirtmek mümkündür. Farsçada “kerden (yapmak) ve şoden (olmak)” gibi yardımcı fiillerle yapılan ayrıca mevcut fiillere çeşitli önekler getirilerek yeni anlamlar eklenen “fiil-i mürekkep” sayısını binlerle ifade etmek mümkündür. Bu nedenle “Farsçada basit fiillerin sayısı Türkçeye oranla çok azdır. Türkçe basit fiillerin çoğunun Farsça karşılığı bileşik fiillerdir” (Öztürk, 1995: 12).

Uzun bir tarihî geçmişe sahip olan Farsça, Hint-Avrupa dil ailesine mensuptur. Bu dilin ilk yazılı örneklerinin milattan öncesine uzanan bir geçmişi bulunmaktadır. İranlı dil

uzmanları, Fars dilini tarihî süreçte “*Farsi-i Bâstân (Antik Farsça)*”, “*Pehlevîce*” ve “*İslamî Devir Farsçası*” olmak üzere üç ana başlığa ayırmıştır. Farsça uzun yıllar İslam dünyasının kültür dili olarak telakki edilmiş ve başta tasavvuf eserleri olmak üzere birçok İslam klasiği Farsça kaleme alınmıştır. Farsça, Arapçadan büyük ölçüde etkilenmekle birlikte Türkçeyi de etkilemiştir. Günümüzde ise İran, Afganistan ve Tacikistan’ın resmi dili olan Farsça 32 harften oluşan Arap Alfabeti ile yazılmaktadır.

Bilindiği üzere Türkçede fiiller nesne alıp almamalarına göre geçişli ve geçişsiz olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir. Fiillerin, nesne alıp almaması bütün fiilleri kapsayan ve fiil soylu kelimelerin doğasında bulunan bir durumdur. Doğal olarak Farsçada da aynı husus bulunmakta olup Farsça fiiller de “lâzım (geçişsiz)” ve “mûte’ddi (geçişli)” olmak üzere ikiye ayrılır. “*Harf-i nişâne (Belirtme Durumu)*” (ل: ra) alabilen fiiller geçişli fiil olarak kabul edilmektedir. Ancak Farsçada geçişsiz fiiller Türkçedeki gibi bazı durumlarda geçişli hâle getirilememektedir. Farsça ve Türkçedeki mevcut bu benzerlik sebebiyle yabancı dil olarak Türkçe öğrenen İranlılar, Türkçe fiil çatılarının nesneye göre sınıflandırılmasını oldukça rahat kavramaktadırlar.

Asıl zorluk ise özneye göre çatı konusunda kendini göstermektedir. Bilindiği üzere, öznesi bilinen fiille “*etken fiil*” denilmekte olup bu fiiller nesnesine göre hem geçişli hem de geçişsiz olabilir. Fars dilinde de etken fiillere “*fiilhâ-yı ma’lûm*” denilmektedir. Türkçede, işin kim tarafından yapıldığı belli olmayan veya bilinmeyen ya da söylenmek istemeyen fiiller “*edilgen fiil*” olarak isimlendirilmektedir. Aynı kavrama Farsçada ise “*Fiilha-yı meçhûl*” ismi verilmiştir. Türkçede fiil tabanına “-l” ve “-n” çatı eklerinin izafe edilmesiyle edilgen çatılı fiil elde edilmektedir. Gerçekten de bu türetimin Farsçaya nazaran oldukça pratik olduğu iddia edilebilir. Farsçada edilgen cümle kurmak için cümlenin öznesi (nehâdî) silinmekte ve belirtili nesnesi (mef’ûl) sözde özne haline getirilmektedir. Ancak Türkçe ile Farsçanın edilgen yapıdaki en bariz farklılığı fiilde kendini göstermektedir. Türkçede edilgen yapı için basit bir şekilde fiil tabanına iki ek eklenirken, Farsçada olmak manasında kullanılan “شدن (şoden)” fiilinin cümleye ilave edilmesiyle edilgen fiil elde edilmektedir.

Ayrıca, cümleye izafe edilen bu fiil, cümlenin zamanına göre asıl fiille çekime girmektedir. Netice olarak Farsçada zaman sayısı kadar edilgen cümle yapısı bulunmaktadır. Türkçede fiil tabanında edilgenlik eki zaman ekinden önce gelmektedir. Ancak Farsçada cümlenin asıl fiili cümle içerisinde kalmakta ve sonrasında “شدن (şoden)” fiili asıl fiil yerine zaman ekleriyle tasrif edilmektedir. Yani Türkçede ekin gördüğü işlevi Farsçada fiil soylu bir kelime görmekte böylece netice olarak bütün zamanlar için ayrı birer cümle yapısı ortaya çıkmaktadır. Bunlara ilave olarak, Türkçedeki edilgen yapıdaki cümleye özne ilave etmeye yarayan “tarafından” kelimesinin de Farsçadan tercüme olması dikkat çekicidir. Lakin Farsçada aynı yapı için “ez taraf” kelimesi yerine Arapça “tevasut” kelimesinden istifade edilmektedir. Aşağıdaki tabloda (Kamyar ve Emrani, 1392: 51) “بریدن: *boriden* (kesmek)” fiilinin Farsçadaki bütün zamanlara göre edilgen çatıdaki tasrifi verilmektedir:

Tablo 1. Farsçada Fiil Çatısının Zamanlara Göre Çekimi

زمان (Zaman)	فعل مجهول (Edilgen Çatı)	فعل معلوم (Etken Çatı)
ماضی ساده (Bilinen Geçmiş Z.)	بریده شد / kesildi	برید / kesti
ماضی استمراری (Şimdiki Zamanın H.)	بریده می شد / kesiliyordu	می برید / kesiyordu
ماضی بیعد (Bilinen Geçmiş Zamanın H.)	بریده شده بود / kesilmişti	بریده بود / kesmişti
ماضی مستمر (Şimdiki Zamanın H.)	داشت بریده می شد / kesilmekteydi	داشت می برید / kesmekteydi
ماضی نقلی (Öğrenilen Geçmiş Z.)	بریده شده است / kesilmiş	بریده است - kesmiş
ماضی نقلی استمراری (Şimdiki Zamanın Rivayeti)	بریده می شده / kesiliyormuş	می بریده / kesiyormuş
ماضی نقلی بیعد (Öğrenilen Geçmiş Zaman)*	بریده شده بوده / kesil(miş)miş	بریده بوده / kes(miş)miş
ماضی نقلی مستمر (Şimdiki Zamanın Rivayeti)	داشتنه بریده می شده / kesilmekteymiş	داشتنه می بریده / kesmekteymiş
مضارع اخباری (Şimdiki Zaman)	بریده میشود / kesiliyor	می برد / kesiyor
مضارع التزامی (İstek Kipi)	بریده شود / kesile	ببرد / kese
اینده (Gelecek Zaman)	بریده خواهد شد / kesilecek	خواهد برید / kesecek

* Bu örnekte iki adet öğrenilen geçmiş zaman ekinin üst üste yazıldığı dikkati çekmektedir. Bu eki ekin üst üste gelmesinden “kinaye” anlamı kastedilmemektedir. Farsçada bu yapı çok eski bir zamanda gerçekleştiği rivayet edilen fiillerde kullanılmaktadır

“Öznenin yaptığı işin etkisi yine kendine dönüyorsa bu eylemlere dönüşlü eylemler denir. Dönüşlü eylemlerde özne genellikle canlı varlıktır” (Hengirmen, 2006: 208). Türkçede “-l, -n ve -ş” ekleri fil kök veya gövdelerine eklenerek dönüşlü çatılı fiil elde edilmektedir. Farsçada dönüşlü fiil diye bir kavram yer almamakta olup herhangi bir fiil dönüşlü hâle getirilememektedir. Örneğin Farsçada “yıkamak” ve “yıkanmak” fiilleri birbirinden farklı kelimeler olup aynı kökten gelmemektedir. Yani Türkçedeki dönüşlü fiil kavramı Fars dilinde müstakil iki fiille verilmektedir. Türkçedeki bazı dönüşlü fiillerinde Farsçada yer almadığı dikkati çekmektedir:

Yıkamak → شستن (<i>şosten</i>)	Yıkanmak → آب تنی کردن (<i>ab teni kerden</i>)
Giymek → پوشیدن (<i>puşiden</i>)	Giyinmek → پوشیدن (<i>puşiden</i>)
Üzmek → غمگین کردن (<i>gamgin kerden</i>)	Üzölmek → غمگین شدن (<i>gamgin şoden</i>)
Yormak → زحمت دادن (<i>zahmet daden</i>)	Yorulmak → خسته شدن (<i>haste şoden</i>)
Durmak → نگاه داشتن (<i>negah daşten</i>)	Durulmak → آرام شدن (<i>aram şoden</i>)
Dövmek → کتک زدن (<i>kötek zeden</i>)	Dövünmek → به سر و سینه خود زدن (<i>be seri sine hod zeden</i>)
Süslemek → تزئین کردن (<i>tezyin kerden</i>)	Süslenmek → مزین شدن (<i>müzeyyin şoden</i>)
Övmek → ستایش کردن (<i>setayiş kerden</i>)	Övünmek → به خود بالیدن (<i>be hod maliden</i>)

Türkçede, “Hareketin birden fazla varlık tarafından aynı anda birlikte yapıldığını belirten fiillere” (Güneş, 2009: 239) işteş çatılı fiil denilmekte olup bu çatı fiil kök veya gövdesine “-Iş” ekinin izafe edilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Ayrıca cümle içine “birbiri” kelimesinin eklenmesiyle de yapı olarak değil ancak mana olarak fiilin birden çok kişi tarafından karşılıklı bir şekilde yapıldığı anlamını vermek mümkündür. Farsçada dönüşlü fiil çatısı gibi işteş fiil çatısı da bulunmamaktadır. Türkçedeki işteş çatı yapısı Farsçada cümleye “همدیگر (hemdiger)” kelimesinin ilavesiyle elde edilmektedir. Ayrıca Türkçedeki “tanımak ve tanışmak” gibi fiiller Farsçada birbirinden köken olarak bağımsız iki ayrı fiil olarak karşılanmaktadır:

Tanımak → شناختن (<i>şenahten</i>)	Tanışmak → آشنا شدن (<i>aşena şoden</i>)
Görmek → دیدن (<i>diden</i>)	Görüşmek → دیدار کردن (<i>didar kerden</i>)
Dövmek → زدن (<i>zeden</i>)	Dövüşmek → دعوا کردن (<i>dava kerden</i>)
Çarpmak → بر خورد کردن (<i>ber hurd kerden</i>)	Çarpışmak → تصادف کردن (<i>tesadıf kerden</i>)
Bakmak → نگاه کردن (<i>negah kerden</i>)	Bakışmak → نگاه بهم انداختن (<i>negah behem endehtan</i>)
Kucaklamak → بغل کردن (<i>bagal kerden</i>)	Kucaklaşmak → همدیگر را بغل گرفتن (<i>be hemdiger bagal giriften</i>)

Çatı konusunda son olarak değinmememiz gereken nokta ise ettirgen çatılı fiillerdir. “Fiilin, belirtilen oluş ve kılışın başka bir nesneye aktarıldığını gösteren, geçişsiz fiilleri geçişli fiile dönüştüren, geçişli fiillerden asıl hareketin başkalarına yaptırıldığını çift geçişli fiiller kuran –Ar-, -(Ir)- / (U)r-, -Dİr- / -Dur-, -(I)t- / -(U)t- eklerinden biriyle veya ikisinin üst üste getirilmesiyle oluşan fiil çatısına” (Korkmaz, 1992: 89) ettirgen çatı denilmektedir. Farsça ve Türkçe ettirgen çatı bakımından karşılaştırıldığı zaman, ettirgen çatıda da durum

dönüştürme ve işteş çatıdan pek farklı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Farsçada oldukça dar bir alanda yaklaşık 30 kadar geçişli fiilin geniş zaman köküne “اندن/انیدن (aniden/anden)” eklerinin ilave edilmesiyle “Fiilhâ-yi Sebebi (Ettirgen Fiiller)” elde edilmektedir. Örnek verecek olursak, “خوردن (horden) : yemek – خوراندن (horanden) : yedirmek” vb. Ayrıca Farsçada yapı olarak karşılanamayan ettirgenlik, cümleye “باعث شدن (bais şoden) : sebep olmak ve از دستی او (ez desti u)” kelimelerinin eklenmesiyle mana olarak karşılanabilmektedir. Lakin Farsçada genel olarak ettirgen yapıları fiiller günlük hayatta çok sık kullanılmamaktadır. Ettirgen fiilin yapı olarak karşılanamadığı bazı durumlarda ise mana olarak ettirgenliğe yakın cümlelerin kurulduğu dikkati çekmektedir:

من لباسها را شستم. (Men libasha ra şostem) → Ben elbiseleri yıkadım.

لباسها را دادم مادرم شست. (Libasha ra dadem maderem şost) → Elbiseleri verdim annem yıkadı (yıkattım).

من آب نوشیدم. (Men ab nuşidem) → Ben su içtim.

مادرم به من آب داد نوشیدم. (Maderem be men ad dad nuşidem) → Annem bana su verdi içtim (içirdi).

Türkçedeki oldukça geniş ettirgen fiilleri karşılamak için Farsça birbiriyle köken olarak ilişkisi olmayan fiillerden istifade edilmektedir:

Ölmek → مردن (morden)

Öldürmek → کشتن (koşten)

Büyüme → بار آمدن (bar amaden)

Büyütmek → بار آوردن (bar avarden)

Okumak → خواندن (hunden)

Okutmak → باعث خواندن شدن (bais-i hunden şoden)

Temizlemek → پاک کردن (pak kerden)

Temizletmek → دادن برای تمیز شدن (daden berayi temiz şoden)

Konuşmak → حرف زدن (harf zeden)

Konuşturmak → به حرف آوردن (be harf avarden)

Yukarıdaki örneklerden Türkçe ve Farsçanın çatı konusunda birbirinden ne kadar farklı olduğu ve Türkçenin fiil çatıları bakımından Farsçaya nazaran ne denli güçlü olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkçedeki dönüştürme, işteş ve ettirgen yapıları cümleleri Farsçanın çoğu zaman yeterli derecede karşılayamaması, İranlı öğrencilerin Türkçe öğrenim sürecinde problem yaşamlarına sebep olmaktadır. Çünkü hedef kitle öğrenmiş olduğu yeni dil bilgisi yapısını kendi ana dili ile mukayese etmekte ve karşılığını bulamadığı zaman ise kodlayamamakta doğal olarak konuyu kavramak da zorlaşmaktadır. Bu nitelikteki bir hedef kitleye katmerli ettirgen, oldurgan veya birden fazla (çok) çatı gibi konuları anlatmak ise çoğu zaman mümkün olmamaktadır.

Örnek verecek olursak, “Yeni gelen öğrenci öğretmen tarafından öğrencilerle tan-ış-tır-ıl-acak-mış.” veya “Ahmet, müdür tarafından Ayşe ile gör-üş-tür-ül-ür-müş” gibi birden fazla (çok) çatılı cümleleri Farsçaya tercüme etmek neredeyse imkânsız gibidir. Ana dilinde karşılığını bulamadığı bir yapıyı öğrenmek ise öğrencilere oldukça zor gelmektedir.

3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, yabancı dil olarak Türkiye Türkçesi öğrenen İranlıların birden fazla (çok) çatılı fiillerin kullanımına yönelik yaptıkları hataları tespit etmek, fiil çatıları bakımından Türkçe ve Farsçayı karşılaştırarak İranlı öğrencilerin bu farklılıklardan kaynaklı

hatalarını meydana koyarak çözüm önerileri sunmaktır. Fiilde çatı konusu yabancı dil olarak Türkçe öğrenenler için zor bir dil bilgisi konusu olsa da, fiil çatılarının ayrı ayrı karşılığının Fars dilinde bulunuyor olması İranlı bir hedef kitleye bu konunun öğretilmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak birkaç fiil çatısının bir fiil tabanında kullanıldığı durumlar Türkçede oldukça sık görülmesine rağmen Farsçada ise neredeyse hiç görülmediğini belirtmek mümkündür. Bu noktada ana dili Farsça olan bir hedef kitlenin birden fazla (çok) çatılı fiilleri kavramakta büyük zorluk yaşadığı bariz şekilde görülmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada yabancı dil olarak Türkçe öğrenen İranlıların öğrenmekte güçlük çektiği birden fazla (çok) çatılı fiillerin üzerinde durulmuştur.

4. YÖNTEM

4.1. Araştırma Modeli

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen İranlıların birden fazla (çok) çatılı fiillerin kullanımına yönelik yaptıkları hataları tespit etmek amacı ile tarama modelinde yapılan bu çalışma nitel yönteme göre desenlenmiştir. Yıldırım ve Şimşek tarafından (2012) nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi, nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olguların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” şeklinde açıklanmaktadır.

4.2. Evren – Örneklem

Araştırmanın evrenini, İran’da Yunus Emre Enstitüsü Tahran Türk Kültür Merkezinde yabancı dil olarak Türkiye Türkçesi öğrenen ileri düzeydeki Fars dilli İranlılar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, 2015 yılı Mayıs-Temmuz döneminde eğitim gören 25 birey oluşturmaktadır.

4.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada veriler üç yol ile:

1. Dönem içerisinde hedef kitleye verilen yazılı ödevlerden,
2. Dönem içerisinde yapılan sınıf içi yazma etkinliklerinden,
3. Dönem sonunda kültür merkezi tarafından yapılan kur veya sertifika sınavlarının yazma bölümlerinden elde edilmiştir.

4.4. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmamızda elde edilen veriler, içerik analizi yöntemi ile incelenmiş ve yorumlanmıştır. Yıldırım ve Şimşek’e göre (2012: 227) içerik analizinde, toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması, daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların saptanması gerekmektedir. Bu bağlamda, araştırmamıza örneklem teşkil eden ileri seviyede Türkçe öğrenen İranlı hedef kitlenin yazılı ödevleri ve sınav kâğıtları okunmuş ayrıca sınıf içi yazma etkinliklerinde de hedef kitlenin birden fazla (çok) çatılı fiillerin kullanımına yönelik yaptığı yazılı anlatım hataları not edilmiştir.

5. Bulgular

5.1. Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen İranlıların Birden Fazla (Çok) Çatılı Fiillerin Kullanımına Yönelik Yaptıkları Hatalar Nelerdir?

Yunus Emre Tahran Türk Kültür Merkezi'nde 10 kurda 34 sınıfta 542 İranlı kursiyer yabancı dil olarak Türkçe öğrenmektedir. Bu hedef kitle için Türkçe öğretiminde Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanan “*Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti*” kullanılmaktadır. Ancak bu kitabın bütün kur düzeylerinde kullanımına son 6 ay içerisinde geçilmiştir. Bu altı aylık zaman öncesinde, Tahran Türk Kültür Merkezinde orta ve yüksek seviye yabancı dil olarak Türkçe öğretmek için de “*Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı*” kullanılmıştı. Söz konusu kitaba göre Türkçe öğrenen hedef kitleye fiillerde çatı konusuna ilk defa B1.2 kurunda dönüşlü çatı yapısıyla başlanmış ve B1.6 kurunda birden fazla (çok) çatılı fiil yapısının verilmesiyle tamamlanmıştır. *Yedi İklim Türkçe Öğretim Setinde* ise fiillerde çatı konusuna B1.2 kurunda işteş çatılı fiillerin öğretimi ile başlanmış ve B2 kurunda da birden fazla (çok) çatılı fiillerin öğretimiyle tamamlanmıştır. Kuramsal olarak, her iki öğretim setiyle de yabancı dil olarak Türkçe hedef kitleden B2 kurundan itibaren okuduğu/dinlediği metinlerde geçen birden fazla (çok) çatılı fiilleri anlaması ve bu yapıyı yazılı ve sözlü anlatımlarından kullanabilmesi beklenmektedir. Ancak yabancı dil olarak Türkçe öğrenen İranlı hedef kitlenin yukarıda zikredilen dil yeterliğine erişemediği göze çarpmaktadır. Araştırmamıza örnek teşkil etmesi açısından aşağıda, muhtelif zamanlarda hedef kitleye verilen yazılı ödevlerden ve kültür merkezi tarafından eğitim yılı içerisinde yapılan sınavların yazma bölümlerinden alınan ve C1 seviyesinde yabancı dil olarak Türkçe öğrenen kursiyerlere ait birden fazla (çok) çatılı fiillerin hatalı kullanıldığını gösteren örnek cümleler verilmiştir:

- Patronun odasına girmeğe sıraya girip uzun bekletirildik.(bekletildik)
- Misafirler için yemekler annem tarafından yapıldırıldı. (yaptırıldı)
- Bugün gömlekler Ayşe tarafından ütületildi. (ütülendi)
- Kopya çeken öğrenci müdür tarafından cezalandı. (cezalandırıldı)
- Ben hocamın tarafından seninle tanışıldım. (tanıştırıldım)
- Gelecek hafta evi hizmetçiye yikatdiricam. (yıkattıracağım)
- Eskiden insanlar okuma yazma bilme(me)si sebebiyle mektublarını belli insanlara yazdırilimişlar. (yazdırmışlar)
- Eskiden erkekler ayaklarını eşlerine yikatilimişlar. (yıkattırmışlar)
- Önceden o mevzuya çalışması yani konu(yu) okuma(sı)yi ona çok kolaylaştırıldı. (kolaylaştırdı)
- Büyük bedenli insanlar çoğu zaman elbise bulmadıkları için derziye diktiriliyorlar. (diktiriyorlar)
- öğrencileri görmediği için tanıştırıldı.

- Aliyi ziyarete gitmediği göre bekletilmediler.
- Hatalı arabalar cezalaştırıldı. (cezalandırıldı)
- Elbiselerim çocukların yaramazlıklarından dolayı ütületilmek (ütülenmek) haline getirildi.
- Yeni eşyalar dolaplara yerleşildi. (yerleştirildi)
- Kotu bir iş yapmadan cezalandırmak (cezalandırılmak) insana çok ağır geliyor.
- Düzenli ders çalışması sinavi kolaylaştırıldı (kolaylaştırdı).
- Zehrayla o erkek komşu tarafından buluşturdu (buluşturuldu).
- Senin çamaşırların kimin tarafından üteletildi (ütüldü)?
- Hayvanat bahçesinin kapatmağı kararlaştırıldı (kararlaştırıldı).

Yukarıda yer alan cümlelerdeki hataları, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen birçok İranlının yazılı anlatımlarında görmek mümkündür. Bu cümlelere dikkat edildiğinde bazı kursiyerlerin gereksiz yere birden fazla (çok) çatılı fiilleri kullandığı bazılarının ise bu yapıyı kullanması gerektiği hâlde kullanmadığı dikkati çekmektedir. Ayrıca bazı yanlış kullanımların anlam bulanıklığına yol açtığı ve cümleden kursiyerin ne demek istediğinin anlaşılamadığı görülmektedir.

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen İranlılar birden fazla (çok) çatılı fiillerin yer aldığı cümleleri anlamlandırmada yaşadıkları zorluklara ilave olarak bu yapıyı sözlü anlatımlarında (özellikle Fars soylu bireyler) hemen hemen hiç kullanamamaktadır. Birden fazla (çok) çatılı fiillerden yararlanılarak oluşturulabilecek cümleleri, Fars dilinin ifade kalıpları içerisinde daha sade bir şekilde ifade etmeyi yeğlemektedir. Somutlaştıracak olursak, yüksek seviyede Türkçe öğrenen İranlılar dahi “Eski binalar belediye başkanlığı tarafından işçilere yık-tır-ıl-acak-mış” cümlesini daha basit bir biçimde ve özellikle edilgen yapıdan kaçınarak –çünkü Farsçada ettirgen ve edilgen ve birleşik zaman yapısını tek bir fiilde kullanmak çoğu zaman mümkün olamamaktadır– “Belediye başkanlığı eski binaları işçilere yıktırarak, (gazetede okudum, haberlerde dinledim veya arkadaşımın duyduğunu) şeklinde hem yazılı olarak hem de sözlü olarak ifade etmeyi daha çok tercih etmektedirler.

Birden fazla (çok) çatılı fiillerde çatı eklerinin üst üste yığılması ve eklerinin her birinin işlevini devam ettirmesi İranlı öğrenciler tarafından bu yapının anlaşılmasını oldukça güçleştirmektedir. Farsçadaki fiil çatılarının Türkçedeki çatıları karşılamakta yetersiz kalması İranlıların bu yapıyı anlamalarını güçleştiren diğer bir sebep olarak zikredilebilir. Çünkü Türkçedeki fiil çatıları, Farsçada ya cümleye kelime eklenmesiyle ya da birbirinden bağımsız fiillerin kullanılmasıyla elde edilmektedir. Bu sebeple Türkçedeki birden fazla (çok) çatılı bir fiili, Fars dilinde ifade etmek çok zor olmakta ve bu tarz fiiller Farsçada birkaç kelime ile anlatılmaya çalışılmaktadır. Çalışmamıza örnek teşkil etmesi bakımından aşağıda Türkçedeki beş adet birden fazla (çok) çatıyla oluşturulmuş fiil, Farsça tercümesi ile birlikte verilmiştir. Tercüme Türkçedeki anlamı tam olarak gösterebilmek adına yazılmıştır. Nitekim aşağıdaki türden cümleler Farsça konuşma dilinde hemen hemen hiç kullanılmamakta yazı dilinde ise

nadiren bu türden ibarelere rastlanmaktadır. Türkçe fiil ve bu fiili Farsça karşılayan kelimeler altı çizili olarak gösterilmiştir:

-Hırsızlar polislerce konuşturulmuş.

گفته میشود سارقین به اجبار پلیس صحبت کرده اند.

(Gofte mişevad sariğın be icbari polis sohbet kerdend.)

-Bu okul hayırsever işadamları tarafından yaptırılmıştır.

گفته میشود این مدرسه توسط افراد خیر ساخته شده است.

(Gofte mişevend medrese tevassut efrad-ı hayr sahte şode est.)

-Mehmet ve Ali öğretmen tarafından tanıştırılacak.

محمد و علی قرار است توسط معلم به یکدیگر معرفی شوند.

(Mehmet ve Ali karar est tevassut-u muallim be yek diğar maarufi şevend.)

-Sorular sınav esnasında öğretmen tarafından yazdırılacakmış.

در حین آزمون قرار است پرسشها به خواسته ی معلم نوشته شود.

(Der heyn azmun karar est porşeşha be haste-i muallim neveşte şevend.)

-Hastalar yakınlarıyla sadece Cuma günü görüşürülüyor.

ملاقات نزدیکان با بیماران تنها روز های جمعه ترتیب داده می شود.

(Mülakat-ı nazdikan ba bimarın tenha ruzha-i Cuma tertip dade mişevad.)

3. Sonuç ve Öneriler

Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen İranlıların Türkçedeki birden fazla (çok) çatılı fiilleri öğrenmekte oldukça sorun yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Bu sorunu meydana çıkaran en önemli sebep olarak Fars dilinde bir fiilde birden fazla çatının kullanılmamasını ileri sürebiliriz. Bu durum, hedef kitlenin Türkçedeki birden fazla (çok) çatılı fiilleri hem kavramasını hem de kavradıktan sonra bu yapıya ait bilgiyi davranışa dökmesini oldukça zorlaştırmaktadır. Nitekim ana dilinde karşılığını bulamadığı bir yapıyı algılamak hedef kitleyi zora sokmaktadır. Mesela, “görüş-tür-ül-mek” gibi bir fiilde işteş, ettirgen ve edilgen yapı bir arada bulunmaktadır. İşteşlik, ettirgenlik ve edilgenlik eklerini ve işlevlerini ayrı ayrı öğrenen İranlı bir hedef kitle bu eklerinin üçünü tek bir fiilde birleştirirken, fiilin ifade ettiği manayı çözmekte büyük sorunlar yaşamakta ve bu yapıyı zihninde birleştirememektedir. Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen İranlıların birden fazla (çok) çatılı fiilleri gerek kavramada ve gerekse kullanmada yaşadığı sorunları en aza indirmek adına aşağıdakiler yapılabilir:

- Türk dilindeki her çatı ekinin Farsçada bir kelime ile karşılandığı daha önce belirtilmişti. Üç fiil çatı eki almış bir fiil, birleşik zamanla kullanıldığında (döv-dür-t-ül-müş-tü-m) fiilin karşıladığı anlam aralığı İranlı bir birey tarafından kavranamamaktadır. Bu sebeple, genel

olarak dil bilgisi öğretiminde özel olarak çatı eklerinin öğretiminde kolaydan zora, basitten karmaşığa doğru bir sıra takip edilmelidir. Özellikle hedef kitlenin, çatı öğretiminde her aşamasında konuyu iyi kavradığına ileri öğrenmeler düşünülerek dikkat edilmelidir.

- Bir fiil tabanında çatı ekleri haricinde zaman ve şahıs ekleri de kullanılmaktadır. Bazı fiillerde dört veya beş ekin üst üste yığılması (yap-tır-ıl-acak-mış) hedef kitlede anlamlandırma sorununa sebebiyet vermektedir. Bu nedenle, Farsçada genelde birbirinden köken olarak bağımsız olan dönüşlü ve ettirgen fiillerin çatı konusuna pek girilmeden birbirinden bağımsız fiillermiş gibi İranlı hedef kitleye verilmesi ve ezberlenmesinin istenmesi ilk aşamada fayda sağlayacaktır. Mesala, “yormak ve yorulmak” fiilleri morfolojiye hiç girilmeden ayrı fiillermiş gibi verilebilir. Daha sonra hedef kitlenin Türk diline hâkimiyetinin artmasıyla birlikte fiil çatılarını sezdirmek kolaylaşacaktır.
- İranlı hedef kitle, birbirinin aynısı olan dönüşlü ve edilgen çatı eklerini fiil tabanında karıştırabilmektedir. Hedef kitleye kolaylık sağlaması bakımından dönüşlü fiillerin cümle içerisinde gösterildiği çalışma notlarının hazırlanması ve bu notlarla birlikte çeşitli etkinliklerin hedef kitleye verilmesi fayda sağlayacaktır.
- Birden fazla (çok) çatılı fiillerin öğretimi, İranlı hedef kitlenin özellikleri göz önünde bulundurularak C1 seviyesine bırakılmalıdır. Bu aşamaya kadara hedef kitlenin her çatı ekinin görevini ve fiile kattığı anlamı özümsemesi sağlanmalıdır.
- İranlı hedef kitlenin işteş ve edilgen yapıyı öğrenmesi dönüşlü, ettirgen, katmerli ettirgen yapıları öğrenmesine nazaran çok daha kolay olmaktadır. İlk olarak edilgen ve işteş çatılar öğretilmelidir. Ayrıca birden fazla (çok) çatılı fiillerde edilgen çatı var ise bu yapının en son çatı eki olacağı ve bu ekten sonra zaman ile şahıs eklerinin geleceği kavratılmalıdır.
- Fiil çatılarının ve birden fazla (çok) çatılı fiillerin öğretiminde kesinlikle ders kitabı ile yetinilmemelidir. Öğretici tarafından ekstra çalışma kâğıtları ve etkinlikler hazırlanmalı ve muhtelif zamanlarda hedef kitle ile çalışılmalıdır. Bu çalışma, hedef kitlenin geçmişte öğrenilen konuyu unutmasını da engelleyecektir.

KAYNAKÇA

- AKAR, Ali. (2005). Türk Dili Tarihi. (1. Baskı), İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- AKYÜZ, Kenan. (2009). Türk Eğitim Tarihi. Ankara: A Pegem Akademi.
- AYTAŞ, Gıyasettin ve ÇEÇEN, Akif Mehmet (2010). “Ana Dili Eğitiminde Dil Bilgisi Öğretiminde Yeri ve Önemi”, TÜBAR-XXVII, 77-89.
- BARIN, Erol (1994). “Yabancılara Türkçenin Öğretimi Metodu”, Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi, 17, 53-54.
- BARIN, Erol (2010). “Yabancılara Türkçe Öğretimi Amacıyla Yazılan ‘Ecnebilere Mahsus’ Elifbâ Kitabı Üzerine”, TÜBAR-XXVII-/Bahar.
- BİÇER, Nurşat (2012). “Hunlardan Günümüze Yabancılara Türkçe Öğretimi”, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi. S.1/4. 107-133.
- BOYLU, Emrah (2014). “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenen Temel Seviyedeki İranlı Öğrencilerin Yazma Problemleri”, ZFWT Journal of World of Turks, Vol: 6, No: 2.

- DEMİR Celal ve BARIN Erol (2006). Türk Dil Bilgisi 1, Ses Bilgisi, 1. Baskı. Ankara: Öncü Kitap.
- ERGİN, Muharrem (1980). Türk Dil Bilgisi, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- GENCAN, Tahir Nejat (1979). Dilbilgisi (4. Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÖÇER, Ali vd. (2012). “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Kaynakçası”, TÜBAR-XXXII-/Güz.
- GÜLSEVİN, Gürer (1998). “Çatı Ekleri Üzerinde Kullanılabilen Ekler”, İlmî Araştırmalar 6, İstanbul.
- GÜLSEVİN, Gürer (2003). “Çatı Ekleri Üzerinde Kullanılabilen Ekler” (Türk Gramerinin Sorunları, Bildiriler I-II), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜNEŞ, Sezai (2009). Türk Dili Bilgisi (9. Basım), İzmir: Kendi Yayını.
- HENGİRMEN, Mehmet (2006). Türkçe Temel Dilbilgisi (5. Baskı), Ankara: Engin Yayınları.
- İŞCAN, Adem (2011). “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Önemi”, Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 2, Sayı 4.
- KAMYAR, Taghi Vahidian ve Emrani, GholamReza (1392), Destur-ı Zebân-ı Fârsî (1), Tahran: Sâzman-ı Mütâ’ele ve tedvin-i kutub-u ulûm ve insânîdanışgâhha... .
- KANAR, Mehmet (2012). Türkçe Farsça Sözlük (2. Baskı), Say Yayınları.
- KONİĞ, Güray (1983). “Türkçede Çatı”, H. Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi (Özel Sayı).
- KORKMAZ, Zeynep (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (2007). “Türkiye Türkçesinde Fiil Çatısı Üzerine Görüşler” (Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Cilt-3), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖZBAY, Murat vd. (2013). Yabancılar Türkçe Öğretimi İçin Ölçme ve Değerlendirme Soruları (Ed. Cem Birol ve Murat Özbay), Ankara: Pegem Akademi.
- ÖZBAY, Murat. (2009). Özel Öğretim Yöntemleri 2 (3. Baskı), Ankara: Öncü Kitap.
- ÖZTÜRK, Mürsel (1995). Farsça Dilbilgisi, Ankara: Murat Kitabevi Yayınları.
- ŞAHBAZ, Namık Kemal (2005). Tanzimat’tan Cumhuriyet’in İlk Yıllarına Kadar (1839-1928) Türkiye’de İlkokuma ve Yazma Öğretimi (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Türkçe Sözlük (2009). Akalın vd., (10. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YILDIRIM, Ali. ve ŞİMŞEK, Hasan. (2012). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- ZORBAZ, Kemal Zeki (2013). “Yabancılar Türkçe Öğretiminin Tarihi Seyri” (Yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı, Ed. Mustafa Durmuş ve Alparslan Okur), Ankara: Grafiker Yayınları.